

Josip Jurčič – v marsičem prvi

Jurčičevo leto Pisatelja zdaj pozna otroško občinstvo, pri odraslih je pozabljen – Ob 140. obletnici njegove smrti napovedujejo različne dogodke

Literarni zgodovinarji o književnih ustvarjalcih premišlujejo in jih berejo mimo obletnic, laična javnost pa včasih potrebuje malo »spodbude«. Letošnje leto je Jurčičevo, saj bomo 3. maja počastili 140. obletnico njegove smrti. Josip Jurčič, slovenski pisatelj in časnikar, pripovednik z izjemnim opusom, je bil nadarjen fabulist ter avtor prvega slovenskega romana, prvega zgodovinskega romana in prve slovenske zgodovinske tragedije. Bil je ena osrednjih kulturnih pa tudi političnih osebnosti druge polovice 19. stoletja in že tedaj ga je skrbela slovenska razcepljenost.

ANJA INTIHAR

Na literarni parnas je vstopil pri komaj 17 letih. Leta 1861 je namreč Slovenski glasnik objavil njegovo *Pripovedko o beli kači*. Tri leta pozneje je s povestjo *Jurij Kozjak, slovenski janičar* kandidiral na razpisu Mohorjeve družbe in zanj prejel prvo nagrado v vrednosti 100 goldinarjev. Povprečen slovenski šolar danes zelo verjetno pozna njegovo *Kozlovsko sodbo v Višnji Gori*, že omenjenega Jurija Kozjaka, zgodovinsko povest *Domen*, morda še kmečko povest *Sosedov sin*, najboljše pa najbrž *Desetega brata*, ki velja za prvi slovenski roman (izdal ga je pri vsega 22 letih). Prav zato, ker so nekatera Jurčičeva dela obvezno šolsko čtivo, ima pisatelj zdaj pogosto zgolj otroške bralce, odrasli pa nanj pozabljamo. Morda so lahko obletnice dobra iztočnica, da se spomnimo na po krivici zapostavljene in pozabljene avtorje ter se vprašamo o aktualnosti njihovih del.

- Bil je domoljub in svobodomislec, ki se ni strinjal s klerikalizmom.

- Dan, ko je postal urednik Slovenskega naroda, 29. maj, je občinski praznik Ivančne Gorice.

- Jurčičeva domačija je eden redkih muzejev na prostem pri nas.

Navdušen nad dedovimi pripovedmi

Literarna zgodovinarica Urška Perenič o Jurčiču pravi, da je aktualen toliko, kolikor ga takega naredijo bralci. »Mi kot sodobni bralci stopamo v dialog z literarnim besedilom iz preteklosti in ga spreminjamo, prav tako pa besedilo spreminja in preoblikuje naše obzorje, ko nam posreduje izkustva o časovno, prostorsko, kulturno oddaljenih svetovih. Vedno obstaja možnost posodabljanja oziroma aktualizacije in različnega podoživljanja literature v različnih obdobjih, saj ima vsako neko sebi lastno senzibilnost. Potemtakem obstaja tudi možnost posodabljanja in (po)doživljanja Jurčičeve literature.« V sodobnem času Jurčiča (pa tudi dela drugih avtorjev) beremo tako, kot da bi dejansko naslavljal otroke oziroma mladino, ki ga v šoli verjetno najbolj pogosto jemljejo v roke. Pozabljamo pa, kakor pojasnjuje Urška Perenič, da ga je treba brati in razumeti v duhu časa, v katerem so njegova dela nastala, opremljenega s sočasnimi socialnimi, političnimi in drugimi konotacijami. Pismenost takratne-

Jurčičeva domačija na Muljavi FOTO ALEŠ ČERNIVEC

ga prebivalstva, na primer, je bila znatno slabša, a to še ne pomeni, da je Jurčič zanemarjal izobraženega bralca, ravno nasprotno.

Dolenjski pisatelj, ki je svoje prvo literarno delo objavil pri rosnih 17 letih, je bil sin revnih kmečkih staršev, ki ga je ded po mamini strani že v otroštvu navdušil s pripovedovanjem zgodb, v katerih ni manjkalo narodne motivike. Vnuku je buril domišljijo s pripovedkami o kmečkem življenju ter pravljicami o tihotapcih in

rokovnjačih, čarovnicah, stiških menihih. Josip je to s pridom izkoristil, v svojih delih zajel prigode in realnost kmetov, a kmečkega sveta ni idealiziral. Blizu so mu bile tudi tematike vojaških beguncev, turških vpadov, kmečkih uporov in pokristjanjevanja – zanimal se je za vaško, ljudsko izročilo in domačo tradicijo, a tudi za realno, zgodovinsko snov svoje ožje domovine. Literarni zgodovinar Matjaž Kmecl piše, da je Jurčič slovenski pripovedni prozi postavil temelje,

in čeprav je že pred njim obstajala tradicija kratkega pripovedništva, jo je naredil drugačno, sodobno v svojem času.

Njegovo najbolj prevajano delo je *Kozlovsko sodbo v Višnji Gori*, prevedena v dvanajst evropskih jezikov. Ponatiskovali so jo kot ilustrirano slikanico, zato nanjo danes najbrž gledamo kot na otroško pravljico. A v resnici gre za vrhunsko satiro, s katero si je pisatelj upal dregniti v slovensko podeželje. »Če že govorimo o Jurčičevem humor-

ju in satiri, potem je treba omeniti tudi *Vrban Smukovo ženitev*, v kateri se rišejo povezave z značajsko pripovedjo, kakršno so v slovensko literarno zakladnico pred njim prispevali vajeveci in ima v središču robatega antijunaka, prek katerega pripovedovalec na tragikomični način usmerja kritično ost zoper družbo,« pravi literarna zgodovinarica in dodaja, da je treba izpostaviti vsaj še *Telečjo pečenko*, *Spomine na deda* in *Pipo tobaka*. Jurčič je v svojih delih tako sledil Levstikovemu priporočilu, da »bi narodu ustregli pisatelji, ki bi znali resnico zavijati v prijetne šale (humorno), po drugi strani pa humor stopnjuje v ostro satiro in družbeno kritiko«.

Vpliv Levstika in prepoznanje sodobnikov

Fran Levstik je bil sicer ena od osebnosti, ki so imele na Muljavca in njegovo pisateljstvo velik vpliv. V *Potovanju iz Litije do Čateža* je (po Ivanu Grafenauerju) namreč uvidel, kako je »treba pisati v domači besedi, domačih mislih, na podlagi domačega življenja«, da bi »Slovenec videl Slovence v knjigi, kakor vidi svoj obraz v ogledalu«. Mladi Josip je torej uresničeval Levstikov literarni program, a je bil, tako Urška Perenič, hkrati samonikel in je našel svoj izvorni in avtentični izraz, ki so ga prepoznali tudi sodobniki. »Jurčič je v osrednji skupini literatov, klasikov slovenskega realizma, našel potrditev; k temu sta gotovo prispevala poreklo in nazorska usmerjenost. Verjetno ga je razcepljenost skrbela, vendar premalo poudarjamo tudi to, da so predstavniki obeh taborov veliko sodelovali (lepi primeri so narodne čitalnice, Sokol, Dramatično dru-

štvo, Slovenska matica), medtem ko so bile razprtije bolj povezane s svobodomiselnimi politično usmeritvijo mladih (na primer glede decembrske ustave). Jurčič je bil brez dvoma svobodomislec in mlado-slovenski liberalec, ki mu je šlo za slovenske narodne interese,« dodaja literarna zgodovinarica.

Ivan Grafenauer je o Jurčiču pisal, da njegovo ime pomeni prvi razcvet slovenske novele, prve čase slovenskega romana, začetek naše tragedije; glede poljudne izbire snovi iz narodnega življenja in preteklosti, glede slikanja zdaj že skoraj izginulih očakov in posebnih nečeh ga pač še nihče ni prekosil. Prepričan je bil tudi (in mnogi bi se z njim še danes strinjali), da delo Jurčiča kot časnikarja in urednika še zmeraj ni ocenjeno tako, kot bi si zaslužil. Umrl je pri komaj 37 letih, potem ko je zbolel za tuberkulozo. Za seboj je pustil izjemno bogat opus, ki je še danes sodoben, če znamo kot k takemu pristopiti. Kako v Jurčičevem letu torej približati pripovedovalca širši javnosti? Zagotovo se ga bodo spomnili v domači občini, kjer vsako leto (ko ni epidemije koronavirusa) izpeljevali Jurčičev pohod. A letos bo epidemija narekovala programski ritem. Koordinacijski odbor za Jurčičevo leto v Ivančni Gorici je napovedal raznolike vsebine, primerno dostopne za različne ciljne publike. Jurčičevo leto so razdelili na dve področji, pisateljevo literarno zapuščino ter njegovo uredniško in novičarsko delo. Napovedujejo strokovni simpozij, predavanja, dogodke na Jurčičevi domačiji ter v šolah in knjižnicah, manjkalo ne bo niti razstav, natečajev in uprizoritev.